

УДК 001.4; 165.0

ПАВЛОВ Валерій – кандидат філософських наук, професор кафедри філософії, Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 9, вул. Пирогова, м. Київ, індекс 02000 (vpavlov52@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7691-0850>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.48.10>

Бібліографічний опис статті: Павлов, В. (2024). Особливості функціонування інформації. *Людинознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філософія»*, № 48, 147–161, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.48.10>

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНФОРМАЦІЇ

Анотація. *Метою статті є осмислення особливостей функціонування інформації як особливої реальності, якою можна оперувати; специфіки її присутності в електронно-обчислювальних машинах; співвідношення в інформації матеріального та ідеального. Методологічні засади дослідження. Інформація розглядається як атрибут матерії, який, зберігаючи свої сутнісні ознаки, по-різному проявляє себе на рівнях неживої і живої природи та у суспільстві. Завдяки людській свідомості у соціумі вона функціонує передусім у формі знань, утворюючи тим самим особливу реальність, в якій внутрішньо взаємопов'язані об'єктивне і суб'єктивне, матеріальне та ідеальне. Суб'єкти мають можливість оперувати цією реальністю, надавати їй різні форми існування, в т. ч. певним чином кодувати. Тим самим ідеальне може набувати нематеріального способу буття і навпаки. Наукова новизна. Проводиться ідея про важливу роль інформації у самоорганізації світу. Показано, що по мірі ускладнення матеріальних систем її значення зростає. Це особливо відчувається у суспільстві, де таке утворення отримує статус особливої цінності. Інформація пронизує всі сфери суспільного життя і від неї значною мірою залежить успіх людської життєдіяльності. Звертається увага на внутрішній*

потенціал інформації і можливість його застосування різними суб'єктами на користь або на шкоду іншим суб'єктам чи суспільству. Підкреслюється роль моралі як своєрідного «запобіжника» у ситуаціях використання людьми інформації в корисливих цілях. **Висновки.** Інформація – утворення, що має складну структуру і різні форми існування. Від природи вона індиферентна до економіки, політики, права, релігії, моралі, але активно використовується людьми для досягнення своїх цілей у різних сферах суспільного, колективного та індивідуального життя. Залежно від обставин здатна до трансформації у своїх матеріальних та нематеріальних проявах.

Ключові слова: інформація, знання, матеріальне, ідеальне, функціонування, електронно-обчислювальна машина, суспільство.

PAVLOV Valerii – Candidate of Philosophical Sciences, Professor at the Department of Philosophy, Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University, 9, Pyrogoва str., Kyiv, postal code 02000 (vpavlov52@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7691-0850>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.48.10>

To cite this article: Pavlov, V. (2024). Osoblyvosti funktsionuvania informatsii [Features of information functioning]. *Liudynoznavchi studii: zbirnyk naukovykh prats Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Serii «Filosofia» – Human Studies. Series of “Philosophy”*: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, № 48, 147–161, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.48.10>

FEATURES OF INFORMATION FUNCTIONING

Summary. The purpose of the article is to understand the peculiarities of the functioning of information as a special reality that can be operated on; peculiarities of its presence in electronic computing machines; correlation of material and ideal aspects of information. **Methodological basis.** Information is considered as an attribute of matter, which, while retaining its essential properties, manifests itself differently at the levels of inanimate and living nature and in society. Thanks to human consciousness in society, it functions primarily in the form of knowledge, thus forming a special reality in which objective and subjective, material

*and ideal are internally interconnected. Subjects have the ability to operate on this reality, to give it various forms of existence, including coding in a certain way. Thus, the ideal can acquire an immaterial way of existence and vice versa. **Scientific novelty.** The opinion about the important role of information in the self-organization of the world is presented. It is shown that as material systems become more complicated, its importance increases. This is especially felt in society, where this education acquires the status of special value. Information permeates all spheres of social life and the success of a person's life largely depends on it. Attention is drawn to the internal potential of information and the possibility of its application by various subjects for the benefit or harm of other subjects or society. The role of morality as a kind of "safeguard" in situations where people use information for selfish purposes is emphasized. **Conclusions.** Information is an entity that has a complex structure and various forms of existence. By its nature, it is indifferent to economics, politics, law, religion, morality, but is actively used by people to achieve their goals in various spheres of social, collective and individual life. Depending on the circumstances, it is capable of transformations in its material and immaterial manifestations.*

Key words: *information, knowledge, material, ideal, functioning, electronic computer, society.*

Постановка проблеми. Інформація – невід’ємний складник дійсності у всій палітрі її проявів (Павлов, 2023, с. 117–118). Це утворення відіграє надзвичайно важливу роль у бутті неживої і живої природи, суспільства, індивідів, їх різноманітних спільностей. Чим складніші матеріальні об’єкти, *тим більше* їх функціонування залежить від інформаційної компоненти. У суспільстві, де інформація свідомо, активно і цілеспрямовано використовується всіма суб’єктами, що здійснюють власну різнопланову діяльність, вона набуває особливого статусу – постає як специфічна реальність, в якій об’єктивне і суб’єктивне, матеріальне та ідеальне взаємопов’язані, внаслідок цього є можливість оперувати цією реальністю, в тому числі шляхом використання електронно-обчислювальних машин. Зазначена ситуація має свої позитивні і негативні сторони. Останні роками фіксується

все більша залежність соціуму від інформації і поява нових тенденцій впливу останньої практично на всі сфери його життя.

Мета статті – осмислення особливостей функціонування інформації як особливої реальності, якою можна оперувати; специфіки її присутності в електронно-обчислювальних машинах; співвідношення в інформації матеріального та ідеального.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутності інформації та особливостям її функціонування присвячені публікації В. Батиргарєєвої, С. Брайчевського, В. Брижка, О. Гиляки, О. Данильяна, О. Дзьобаня, Х. Кметик-Подубінської, К. Коліна, Н. Костова, Т. Копитко, Г. Красноступа, А. Ладанюка, В. Павлова, А. Урсула, В. Шульгіної, Т. Ярошенка.

Основний матеріал. Наука накопичила досить знань для висновку, що інформація посідає надто важливе місце у природі та суспільстві та її потрібно розглядати як невід’ємний складник самоорганізації світу загалом та його різноманітних проявів – від неживих матеріальних об’єктів до свідомості. Нерідкі твердження про *визначальну* роль інформації у процесах, які прийнято називати еволюцією та розвитком.

Зрозуміло, що інформація по-різному проявляє себе залежно від середовища власного виникнення та існування (нежива і жива природа; суспільство загалом; його конкретні сфери; рівень індивідів, різноманітних соціальних спільностей тощо), а також наявності (чи відсутності) можливостей використання такого утворення і оперування ним. Щодо останнього, то тут особливий інтерес викликають: залежність від інформації живих організмів (як примітивних, так і більш складних) у контексті свого самозбереження та розвитку; її трансформація у знання на рівні соціуму; оцінка цього утворення людиною з позицій можливості застосування у власних цілях; збереження, класифікація інформації та різноманітні логічні процедури щодо її змісту і форм існування; присутність інформації в численних електронних системах тощо.

В інформації, якщо йдеться про її функціонування у суспільстві, по-особливому взаємопов’язані *ідеальне і матеріальне*. В одних ситуаціях ведуча роль належить першому, в інших – другому. Все залежить від того, чому саме суб’єкт надає пріоритет у разі користування цим утворенням. Ідеальне в інформації – її

змістовий складник, осмислений людиною і певним чином систематизований за допомогою свідомості. Викопані археологом із землі артефакти у виді старовинної монети чи залишків посуду – ні що інше, як матеріальні об'єкти (інформація, що має матеріальний характер). По мірі того, як вона осмислюється, змінюється спосіб існування інформативного поля. Воно набуває виражених нематеріальних ознак – статусу знання. Відвідуючи музеї, людина контактує з конкретними матеріальними носіями інформації – скульптурами, художніми полотнами, предметами побуту, зразками техніки, кістками давно зниклих тварин чи риб тощо. Водночас має можливість зануритись у відповідні пласти знань, де зазначені об'єкти певним чином аналізуються, описуються, характеризуються. І якщо станеться так, що через пожежі чи якісь природні катаклізми вони будуть знищені, інформація про все це залишиться у формі знань. Ідеальна компонента інформації продовжуватиме власне існування. Те, що у сучасній літературі називається оцифруванням інформації (рукописів, книг, нот, фотографій, художніх полотен тощо) надзвичайно важливе для її збереження тепер і в майбутньому. Матеріальні носії інформації можуть мати різний вигляд. При цьому це практично не впливає на її зміст, який за певних умов (в електронно-обчислювальних машинах) набуває нематеріального прояву.

Складний взаємозв'язок матеріального та ідеального в інформації яскраво представлений у кібернетиці як науці про її отримання, збереження, перетворення та передачу (по-іншому: науці про управління на основі використання інформації). Остання для кібернетики (не тільки як для науки, а й практики оперування різноманітними інформаційними ресурсами) – безмежна територія, де існує безліч детермінант, вплив яких на матеріальний і нематеріальний складники інформації важко відслідкувати. Інформація у її нематеріальній формі силою людської думки та практичних дій може опредмечуватись, втілюватись у різноманітні матеріальні об'єкти, явища, події. Зворотний процес також має місце, але матеріальне не здатне саме «трансформуватись» в ідеальне без участі свідомості. Про це свідчать і новітні досягнення кібернетики: класифікація матеріальних об'єктів за їх зовнішньою формою, фізичною структурою, хімічними властивостями; розпізнавання людей у натовпі за особливостями

руху тіла, формою голови, фізіономікою; ідентифікація індивідів на основі аналізу їхнього почерку та ін.

Буття інформації у сфері її електронного функціонування хоча і має свою специфіку, багато в чому не відрізняється від буття цього утворення у неживій природі. Хіба що тут мають місце відповідне обладнання, програмне забезпечення, кодування, різноманітні сигнали електричного і магнітного порядку, розпізнавання та ін. Але у всіх випадках це неживий матеріал, який специфічно оброблений людиною і має кількісні виміри свого існування, свій конкретний обсяг¹. Якісні характеристики інформації (її зміст) у таких умовах втрачають своє значення. Вони набувають статусу цінності лише тоді, коли людина починає інформацією користуватись.

Актуальною і надто складною залишається проблема зберігання та класифікації інформації, а також створення належних умов доступу до неї. У разі забезпечення функціонування цього утворення важливо, щоб воно було правильно систематизоване; збережене; не втратило власну повноту; не потрапило до рук тих, хто може використати його на шкоду іншим; не фальсифікувалось. Варто пам'ятати і про те, що існує інформація, зі змістом якої може бути ознайомлена лише обмежена кількість людей

¹ Одиниця виміру інформації – «біт». Це її мінімальний обсяг (порція). В електронно-обчислювальних машинах інформація специфічно кодується шляхом використання (поєднання) чисел «нуль» і «одиниця» (0 і 1). Відповідно, один біт – одне з цих чисел (обсяг інформації, який дозволяє відрізнити будь-який один об'єкт від іншого). 8 біт – це «байт» (варіативне поєднання вищеназваних чисел 8 раз). Саме такий термін, а не «біт» вживають у літературі, коли необхідно представити певний обсяг інформації або інформативну ємність різноманітних приладів, за допомогою яких вона зберігається і передається. При цьому використовуються 2 системи класифікації обсягу інформації, т. з. *десятькова* і *двійкова*. Для позначення різної кількості байтів у десятковій використовуються терміни: «кілобайт» (КБ) = 1000 байт; «мегабайт» (МБ) = 1000000 байт (1000 кілобайт); «гігабайт» (ГБ) = 1000000000 байт (1000 мегабайт); «терабайт» (ТБ) = (1000 гігабайт) та ін. Тобто кожна наступна одиниця виміру в 1 тисячу раз більша від попередньої. Двійкова система має свої особливості і терміни: 1024 байт – це «кібібайт» (КіБ); 1048576 байт (1024 кібібайт) – «мебібайт» (МіБ); 1073741824 байт (1024 мебібайтбайт) – «гібібайт» (ГіБ) та ін. Сказане вище стосується «технічної» сторони функціонування інформації. У системі суспільних відносин акцент робиться передусім на змістових характеристиках такого утворення.

(секретна, напівсекретна, для службового користування тощо). Тому захист інформації, збереження її конфіденційності – справа надзвичайної ваги і відповідальності. Підготовка фахівців у цій сфері відбувається у навчальних закладах багатьох країн світу.

Йдеться про діалектичну суперечність. З одного боку, люди мають право доступу до якомога більшого обсягу інформації (це їх природне і юридичне право), а з іншого – цей доступ завжди певним чином обмежується. Кожна сучасна країна, в житті якої інформація відіграє значиму роль, вибудовує власну систему користування інформаційними потоками, їх збереження і захисту. Існує така система і в Україні².

Питання про матеріальні носії інформації, канали її передачі, способи акумулювання, одиниці виміру має, по суті, опосередковане відношення до самої інформації, але надто актуальне, оскільки саме від цієї прикладної сторони інформаційного процесу залежить міра і якість доступу людей до даних, повідомлень, зміст і обсяг яких суттєво впливають на реалізацію поставлених цілей.

Потужні електронно-обчислювальні машини, персональні комп'ютери з великою оперативною пам'яттю дають можливість людям економити час; проводити складні обчислення; шукати у величезному потоці інформації необхідні дані; складати довгострокові прогнози розвитку конкретних сфер суспільного життя; моделювати різноманітні процеси; передбачати

² У жовтні 1992 р. був прийнятий Закон України «Про інформацію». Відповідно до нього інформація – це «...документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому середовищі» (Закон України «Про інформацію», 1992). У травні 2011 р. Закон затвердили в новій редакції. Поняття інформації отримало інше трактування – «...будь-які відомості та/або дані (виділено мною – В.П.), які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді» (Закон України «Про інформацію», 2011). І в першому, і в другому варіантах інформація визначається через поняття «відомості». У другому варіанті присутнє ще поняття «дані». (Обидві наведені дефініції недосконали і вразливі з позицій логіки). У нашій державі існують й інші законодавчі акти щодо інформації, в т. ч. Закон України «Про науково-технічну інформацію» (прийнятий у червні 1993 р.), Закон України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» (прийнятий у липні 1994 р.), Закон України «Про інформаційні агентства» (прийнятий у лютому 1995 р.), Закон України «Про доступ до публічної інформації» (прийнятий у січні 2011 р.).

можливість виникнення хвороб, коливання курсів грошових одиниць; конструювати нові зразки техніки; розкривати злочини; відслідковувати зміни у космосі та ін.

Людина не тільки отримує різноманітну інформацію, що об'єктивно існує в довкіллі, використовує її у своїх цілях, ділиться нею з іншими людьми, трансформує інформацію у знання. Вона продукує і нову інформацію, нерідко таку, яка має статус принципово нового, інноваційного. Це багато в чому втаємничений процес творчості: наукової, технічної, філософської, художньої, архітектурної тощо. Поза нею неможливий суспільний прогрес. Освоєння людиною космосу; пізнання таємниць мікро- і макросвіту, нові технології в науці, медицині, техніці; пошук нових джерел енергії; створення електронних засобів комунікації – все це та багато іншого безпосередньо пов'язане із людською здатністю генерувати інформацію, робити відкриття, відкидати старе і стверджувати нове.

У міру розвитку суспільства інформаційний простір усе більше стає полем прирощення нової інформації і нових знань. У зв'язку з цим закономірно постає питання: чи здатна сама інформація (без участі людини) продукувати нову інформацію, тобто генерувати нове? Однозначної відповіді на нього немає. У середовищі фахівців приводяться аргументи як «за», так і «проти». Дискурс з цього приводу – своєрідне продовження дискусії між т. з. ліриками і т. з. фізиками, яка розвернулася у публічному просторі, в тому числі в науці, літературі, засобах масової інформації, у другій половині ХХ ст. у зв'язку зі створенням перших електронно-обчислюваних машин та популяризацією кібернетики.

Останніми роками в інформаційному середовищі багато уваги приділяється т. з. ботам. Це спеціалізовані комп'ютерні програми, які здатні (серед іншого) автоматично шукати, обробляти і систематизувати інформацію, що знаходиться в Інтернеті. В такий спосіб бот (= віртуальний робот), використовуючи зібраний матеріал, може продукувати тексти на задані теми, в тому числі (у разі зацікавленості його розробників і споживачів цих послуг) з формулюваннями та висновками, які упереджено, а то і спотворено відтворюють об'єктивну дійсність. Такий підхід широко представлений у передвиборчих кампаніях політичних

партій, ідеологічному та конфесійному протистояннях, інформаційних війнах. Функціонування ботів має і позитивні сторони: економія часу у разі систематизації інформації, уникнення одноманітних операцій у разі обробки великих масивів матеріалу, аналіз інформації по відповідних напрямках та ін. Для прикладу: 31 травня 2023 р. Прем'єр-міністр Данії Метте Фредеріксен виступила в парламенті країни з промовою, частина якої (*за її словами*) була створена ботом на основі штучного інтелекту ChatGPT. Зазначену ситуацію доповідачка охарактеризувала словами: це «...водночас захоплює і жахає». В контексті вищесказаного світ стоїть перед новим досить складним викликом – боти здатні «писати» реферати, курсові і дипломні роботи для студентів, наукові статті, дисертації, монографії, розв'язувати математичні задачі, створювати музику, літературні твори тощо. І хоча це електронні програми, авторами яких є люди, і межі їхньої «діяльності», потенціал визначаються, встановлюються цими авторами, зрозуміло, що можливості таких програм з часом будуть постійно зростати, як і бажання нечистих на руку суб'єктів використовувати їх у власних корисливих цілях. Повідомлення, які час від часу з'являються у засобах масової інформації про плагіат у дисертаціях молодих і поважних науковців, простих і високопоставлених чиновників – конкретне підтвердження сказаного. В освітянському і науковому середовищах усе частіше говорять і пишуть про академічну доброчесність. Як наслідок, відповідні навчальні курси з'явилися у навчальних планах низки українських закладів освіти.

Незважаючи на те, що феномен інформації починаючи із середини ХХ ст. виступає предметом численних і самих різноманітних спеціальних досліджень фундаментального та прикладного характеру, у середовищі фахівців поширена точка зору щодо постійного відставання знань про інформацію від рівня розвитку технологій оперування нею. Тобто пізнання сутнісної компоненти інформації, а також форм прояву цього утворення ніяк не може «зрівнятись» з його використанням на практиці. Іншими словами, практика випереджає теорію. Факт існування у сучасному суспільстві інформатики як особливої галузі знань, змістовним полем якої виступає інформація в широкому сенсі слова (від природи цього явища до освітнього процесу, метою

якого є підготовка фахівців, що вміють продукувати інформацію і працювати з нею) – свідчення, з одного боку, складності питань і проблем, які перебувають у цій площині, з іншого – ілюстрація надто важливої ролі цього утворення в життєдіяльності індивідів, різноманітних груп людей, суспільства загалом. Після того, коли людство отримало вільний доступ до комп'ютерної техніки, інформація стала одним із його ведучих пріоритетів.

Тенденції, які мають місце у цій сфері, дають підстави для висновку, що інформація у величезній кількості випадків починає довліти над мистецтвом, мораллю, правом, релігією³. У єдності з людським прагматизмом вона демонструє не лише власні позитивні сторони, а й негативний потенціал. У виборі між інформацією, яка здатна принести великий прибуток, і дотриманням норм права та моралі люди нерідко віддають перевагу першому. Невипадково у сучасному суспільстві часто заявляють про себе деградаційні процеси у сфері духовності. Зрозуміло, що проблема має комплексний характер, але контекст інформації тут не можна ігнорувати. Соціологічні дослідження показують значну залежність багатьох людей (особливо молодого віку) від «комп'ютерного середовища» власного існування, надмірне захоплення феноменами віртуальної реальності, можливості «комп'ютерного світу» негативно впливати на людську свідомість, зомбувати психіку, спотворено інтерпретувати дійсність.

Життя свідчить: практично все, чим користуються люди, в руках одних може продукувати добро, в руках інших – зло. Стосується це й інформації, яка сама по собі має індивідуальний характер. Тому так важливо, щоб поруч з нею завжди була присутня мораль. І хоча остання не має важелів матеріального впливу на людину (на відміну від права), все ж виступає оберегом у житті, особливо у ситуаціях, коли у суб'єкта виникає спокуса до вчинків, які позбавлені морального забарвлення.

³ Проводячи історичну паралель, не можна не згадати, як у європейському Середньовіччі релігія підпорядкувала собі всі сфери не тільки духовного, а й матеріального життя людей. Піднятися до такого рівня інформація у XXI ст., звичайно, не зможе. У сучасному світі існує багато різноманітних «запобіжників» щодо його дестабілізації, але не враховувати реалії «інформаційної агресії» не можна.

Індиферентність інформації, рівновіддаленість від моралі, права, політики, релігії, філософії, науки рельєфно проявляється у разі її функціонування в різноманітних електронних устаткуваннях, машинах, приладах, де вона існує як система певних кодів, сигналів, знаків. Всі, хто забезпечує тут існування інформації, ставляться до неї приблизно так, як люди, що працюють на підприємстві, де друкують гроші, до банкнот. І перше, і друге у цій ситуації – утворення, які потенційно можуть стати цінністю (або не стати нею) лише у відповідному середовищі. Інформація про місце знаходження джерела води у пустелі сто крат важливіша ста тисяч доларів, які може мати при собі індивід, який заблукав у морі піску. А банкноти мають цінність там, де за них можна отримати певний товар або послугу.

Функціонування інформації у формі «знання» безпосередньо пов'язане з мовою. Вона – матеріальна «оболонка» існування знань. Сказане означає, що без володіння відповідною мовою людина позбавлена доступу до інформації, яка презентована в конкретному мовному середовищі. І хоча існування знань не завжди передбачає наявність *повноцінного* мовного контексту⁴, саме мова відіграє провідну роль у збереженні, обробці та передачі знань від одного суб'єкта до іншого. «...Однією з найважливіших функцій мови... є інформаційна функція» (Шульгіна, 2008, с. 45). Зрозуміло, що існують принципові відмінності між природними і штучними мовами. Але і у першому, і у другому випадках мова дозволяє специфічно поєднувати зміст інформації з формою її існування. І тут не можна забувати положення діалектики про визначальну роль змісту щодо форми та можливість вираження одного і того ж змісту за допомогою різних форм. Існування інформації (знань) у вигляді наукової монографії, наприклад, суттєво відрізняється від того, як ця ж інформація представлена в електронно-обчислювальній машині після її відповідного кодування. Людина і комп'ютер по-різному «користуються» інформацією. Щодо комп'ютера термін «користування»

⁴ Можна не знати назви того чи іншого предмета, але розуміти його призначення (чи результативно використовувати предмет не за призначенням). Багато знань, які людина отримує в процесі власної буденної практичної діяльності, можуть бути «присутні» в ній впродовж певного часу без належного мовного оформлення.

втрачає свій смисл. По-справжньому це може робити лише суспільний суб'єкт.

Тому він зацікавлений, щоб інформація, якою оперує, відповідала певним критеріям. Основні з них: *об'єктивність, повнота, новизна, актуальність*. Спілкування між людьми – це обмін інформацією. І тут дуже важливо, щоб суб'єкти, які спілкуються, були здатні взаємно її сприймати й аналізувати. Маються на увазі щонайменше два моменти:

– рівень знань обох сторін спілкування, який дозволяє розуміти зміст відповідної інформації. Якщо людина, наприклад, не є фахівцем у галузі квантової фізики, то вона не в змозі зрозуміти й оцінити повідомлення, в якому її друг розповідає про наукове відкриття у зазначеній сфері;

– взаємне знання сторонами спілкування, мови (природної або штучної), за допомогою якої передається інформація.

Іншими словами, йдеться про певний «спільний знаменник», наявність якого дозволяє суб'єктам обмінюватись інформацією. Існують й інші моменти. Не останнє місце серед них посідає налаштованість людини на сприйняття конкретної інформації, бажання і психологічна готовність реагувати на неї, в т. ч. адекватно.

Т. з. застиглість інформації спостерігається тоді, коли вона, набувши статусу знання на рівні одних суб'єктів, з труднощами «прокладає собі шлях» до знання на рівні інших суб'єктів. Територією таких колізій значною мірою виступає процес навчання, коли той, хто освоює якийсь матеріал, не розуміє його, не в змозі адекватно осмислити навіть за умови великого бажання. Причин названої ситуації може бути багато. Вони мають як об'єктивний, так і суб'єктивний характер.

Історія свідчить, що інформація, обсяг якої постійно зростає, – невід'ємний супутник суспільного прогресу. Як і кожний процес, цей також має позитивні і негативні сторони. Щодо останніх, то з кожним десятиліттям суттєво збільшується інформаційне навантаження на учнів шкіл, студентів, аспірантів, наукових працівників, політиків, управлінців. Це потребує постійної інтенсифікації навчального процесу, зміни навчальних методик, розробки оптимальних методів пошуку необхідної людям інформації. Нерідкі випадки, коли індивіду відомо, що

в конкретному знанневому просторі існують потрібні їй блоки знань, а знайти їх він не в змозі.

Для людини принципово важливо навчитись не тільки шукати в інформаційному просторі необхідну їй інформацію (в умовах постійного зростання обсягу останньої робити це стає не простіше, а все складніше), а й вміти відділяти в ній головне від другорядного; істинне від хибного; потрібне від того, що «засмічує» інформаційне поле. Сучасний світ продукує такий потік інформації, що в ній досить легко «потонути». Тому перспективи успішного буття всіх соціальних суб'єктів у найближчому і більш віддаленому майбутньому значною мірою будуть залежати від того, наскільки ефективно вони зможуть *оперувати* інформацією. Важливу роль у цьому процесі відіграють рівень професійної підготовки людини та її світоглядні переконання.

У контексті *використання* суб'єктами інформації надто важливим є чинник часу. Вона виникає (продукується) не тільки в конкретних часових і просторових координатах, а й використовується таким же чином. Одні її пласти зберігають свою цінність упродовж століть, а то і тисячоліть (наприклад, базові положення науки), а інші втрачають значення за невеликі відрізки часу (наприклад, інформація про те, що було в меню ресторану вчора чи позавчора). Людина завжди зацікавлена у «свіжій» інформації та в тому, щоб вона «потрапила» до неї вчасно. Оперування об'єктивною, актуальною, вчасно отриманою інформацією – одна з умов досягнення індивідом успіхів у житті. Інформація, як і багато чого у світі, має здатність старіти. І хоча це об'єктивний процес, не можна в гонитві за новим метафізично відкидати те, що, незважаючи на свій вік, має життєвий потенціал і втілює досягнення минулого. Розвиток – це процес, що відбувається на основі діалектичного заперечення, «господарем» в якому є принцип діалектичного «зняття».

Окремою уваги заслуговує явище, яке називається *дезінформацією*. Це один з варіантів подання, поширення інформації, коли остання має спотворений характер, повністю чи частково позбавлена об'єктивності. Такий підхід, як правило, переслідує конкретні цілі і може свідомо (або несвідомо) використовуватись у різних сферах індивідуального, групового чи суспільного

життя. Найпоширеніші сфери використання – політика, воєнні конфлікти, діяльність розвідувальних органів. Дезінформація – один з проявів обману. В її створенні та поширенні завжди (винятки надзвичайно рідкі) зацікавлені конкретні соціальні суб'єкти. Як наслідок, об'єктивно постає завдання своєчасно і результативно реагувати на дезінформацію, розвінчувати її. Особливо вона небезпечна, якщо цілеспрямовано і систематично поширюється засобами масової інформації і тим самим впливає на формування у людей відповідних світоглядних орієнтирів, ціннісних установок, психологічних стереотипів.

Дезінформація активно і широко розповсюджується дусім там, де люди некритично ставляться до того, що вносять у їхні вуха політики, журналісти, друзі, родичі, колеги.

Навіть ті, в кого певною мірою розвинене критичне мислення, ті, кому властива критичність щодо соціального стану речей, не вважають за потрібне для підтвердження своєї позиції звертатися до авторитетних текстів (Філіп де Лара, 2018, с. 40), перевіряти отриману інформацію, особливо, якщо вона має сумнівний характер.

Висновки. Інформація – утворення, яке онтологічно є невід'ємним складником дійсності. Водночас завжди зберігає свою цінність⁵, яка проявляє себе більшою чи меншою мірою залежно від обставин. Особливо це відчувається у сучасному соціумі, буття якого не можна уявити без могутніх потоків інформації; технологій її продукування, обробки, зберігання та передачі; різноманітних технічних приладів; каналів зв'язку, підготовки відповідних фахівців. Вживання терміна «інформаційне суспільство» стало нормою у популярній та спеціальній літературі, хоча такої характеристики заслуговує нині обмежене коло країн.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про інформацію». Редакція від 02.10.1992 р. URL: <http://www.otei.odessa.ua/wp-content/uploads/2017/10/ua055uk.pdf> (дата звернення: 15.03.2024).

⁵ Питання про цінність інформації у неживій природі – тема окремої розмови. Зрозуміло, що у звичному розумінні слова цінність тут відсутня. Неживі об'єкти позбавлені можливості здійснювати оцінювання. У цій ситуації йдеться про роль інформації у функціонуванні цієї частини природи.

2. Закон України «Про інформацію». Редакція від 09.05.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12/ed20110509#Text> або <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 15.03.2024).

3. Павлов В.Л. Природа і сутність інформації. *Людинознавчі студії* : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філософія». 2023. Випуск 47. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2023. С. 115–129.

4. Шульгіна В.І. Поняття «інформація» і «знання» в когнітивній лінгвістиці. *Мовознавство* : науково-теоретичний журнал. 2008. № 1. Київ : Видавничий дім «Академперіодика», 2008. С. 44–48.

5. Філіп де Лара. Дезінформація і пропаганда за часів постправди. *Філософська думка*. 2018. № 5. Київ : Видавничий дім «Академперіодика» НАН України, 2018. С. 36–44.

REFERENCES

1. Zakon Ukrainy «Pro informatsiiu». Redaktsiia vid 02.10.1992 r. [Law of Ukraine “On Information”. Edition of October 2, 1992]. Retrieved from: <http://www.otei.odessa.ua/wp-content/uploads/2017/10/ua055uk.pdf> (Last accessed: 15.03.2024) [in Ukrainian].

2. Zakon Ukrainy «Pro informatsiiu». Redaktsiia vid 09.05.2011 r. [Law of Ukraine “On Information”. Edition of May 9, 2011]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12/ed20110509#Text> або <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (Last accessed: 15.03.2024) [in Ukrainian].

3. Pavlov, V. (2023). Pryroda i sutnist informatsii [The nature and essence of information]. *Liudynoznavchi studii: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt-skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia «Filosofia»*. Vypusk 47, 115–129 [in Ukrainian].

4. Shulhina, V. (2008). Poniattia «informatsiia» i «znannia» v kohnityvniin linhvistytsi [Concepts of “information” and “knowledge” in cognitive linguistics]. *Movoznavstvo: nauково-teoretychnyi zhurnal*. № 1, 44–48 [in Ukrainian].

5. Filip de Lara. (2018). Dezinformatsiia i propahanda za chasiv postpravdy [Disinformation and propaganda in the post-truth era]. *Filosofska dumka*. № 5, 36–44 [in Ukrainian].